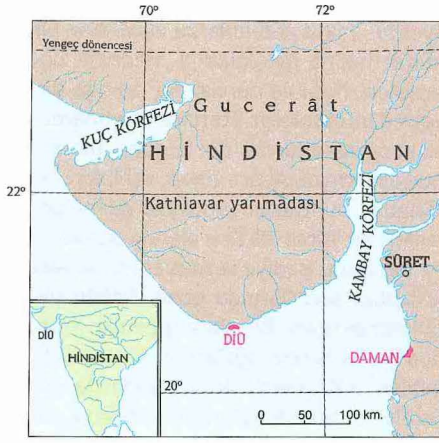

DİÜ

1407'de Gucerât'ta Muzaffer Şah lakabıyla bağımsızlığını ilân eden Tuğluk hânedanının Gucerât valisi Zafer Han Diü'yu bir garnizon haline getirdi ve buraya kadı tayin edip çeşitli camiler yaptırdı. 1431 yılında Diü Limanı Gucerât donanmasındaki bütün gemilerin ihtiyacını karşılayabilecek şekilde büyütüldü. 1509'da Süret Valisi Melik Ayaz, bu kıyılarda bir ikmal üssü kurmayı planlayan Portekiz genel valisi Francisco d'Almeida'nın donanması karşısında yenik düştü ve onlarla istedikleri gibi bir antlaşma yapmak zorunda kaldı. Ancak ertesi yıl Diü Süret vilâyetinin merkezi oldu; burada bir kale inşa ederek limanın savunmasını güçlendiren ve ada ile kara arasına bir köprü yaptıran Melik Ayaz Portekizliler için bir tehdit unsuru olmaya devam etti. Ayrıca daha sonraki yıllarda Gucerât Sultanı II. Muzaffer'i, yeni genel vali Albuquerque'e Diü ile ilgili istekleri hususunda verdiği sözü geri almaya (1513), 1520 ve 1521 yıllarında da Portekiz donanmasını limana sokmama ikna etti. Melik Ayaz'ın 1522'de ölümünden sonra itibarı artan oğlu İshak, 933 (1526-27) yılında sultana karşı başkaldırarak Diü'yu Portekiz idaresine geçirmek istediysen de yeni vali Kıvâmülmülk tarafından bertaraf edildi. Ancak bir yıl sonra Portekizliler Kıvâmülmülk'ü yenilgiye uğratıp sultana onun yerine Melik Ayaz'ın ikinci oğlu Melik Togan'ı valiliğe tayin ettirdiler.

1531'de Osmanlılar'ın Yemen valisi Mustafa b. Behrâm'la kaptan Hoca Sefer bir donanma ile Hint denizine açıldılar ve Diü'ya uğradılar. Melik Togan Os-

manlı valisinden Diü'yu Portekizliler'e karşı savunmasını istedi. Bu sırada Portekiz genel Valisi Nuno da Cunha'nın donanması saldırıya geçti, fakat Mustafa b. Behrâm'ın şiddetli savunması karşısında çok ağır kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kaldı. Gucerât Sultanı Bahadır Şah, Diü'yu Portekizliler'in eline geçmekten kurtaran Mustafa b. Behrâm ile Hoca Sefer'e büyük iltifat ve ikramlarda bulundu; ancak bu durum Mustafa b. Behrâm ile Melik Togan'ın arasının açılmasına sebep oldu.

1535 yılında Bâbürlü Hükümdarı Hümayun'la arası açılan Bahadır Şah, Nuno da Cunha ile, kendisine yardım etmesi karşılığında Portekizler'in Diü'da bir kale yapmalarına izin veren bir anlaşma imzaladı. Bahadır Şah Bâbürlüler'i ülkesinden çıkardıktan sonra, donanmasıyla Diü önlerine gelen Nuno da Cunha'yı görüşmelerde bulunmak üzere saraya davet etti, fakat genel vali hasta olduğunu ileri sürerek karaya çıkmadı. Bunun üzerine Bahadır Şah Portekiz valisinin bulunduğu gemiye gitti. Oraya vardığında kendisi aleyhine bir komplo hazırlanmış olduğunu farkedip geri dönmek istediysen de çıkan çatışmada öldürüldü (13 Şubat 1537). Olaydan sonra Portekizliler'in niyetini anlayan Diü halkı şehri terketti. Bunun üzerine Nuno da Cunha adayı kolaylıkla ele geçirdi ve o esnada Gucerât tahtına çıkan Muhammed Zaman Mirza da bu durumu kabul etmek zorunda kaldı. Ertesi yıl 7000 dolayında askerden meydana gelen Gucerât ordusu Hoca Sefer kumandasında Diü'yu kuşatma altına aldı. Bu sıralarda Kanûnî Sultan Süleyman'ın müslüman tüccarlara ve hacılara zarar veren Portekizliler'i Arap denizinden ve Hint Okyanusu'ndan çıkarma emrini alan Mısır Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa donanmasıyla Diü yakınlarına gelerek Hoca Sefer'e büyük destek sağladı. Ancak Hoca Sefer, şehre girmesine rağmen kaleyi savunan Portekiz askerlerinin şiddetli mukavemeti karşısında üç ay süren kuşatmayı kaldırdı. Kaynaklar, kuşatmanın kaldırılmasında Osmanlılar'la Gucerâtlılar arasında beliren güvensizliğin etkili olduğunu kaydetmektedir. 20 Nisan 1546'da Hoca Sefer adayı tekrar kuşattıysa da yedi ay süren çarpışmaların sonunda genel vali Joao de Castro müslüman kuvvetlerini mağlûp ederek onunla oğlunu öldürttü.

Diü'ya yerleşen Portekizliler, uzun süre Gucerât'taki deniz taşımacılığı trafi-

ğini kontrolleri altında tuttular. 1668 ve 1676 yıllarında Araplar şehri işgal ederek yağmaladıysa da kaleye çekilen Portekizliler'in hâkimiyetine son veremediler. 19 Aralık 1961 tarihine kadar Portekiz yönetiminde kalan Diü, bu tarihte Hint ordusu tarafından Dâmân ve güneydeki Goa ile birlikte işgal edildi. 14 Mart 1962'de bu üç şehir resmen Goa - Dâmân - Diü adı altında, doğrudan Yeni Delhi'deki merkezî hükûmete bağlı bir idarî bölge olarak Hindistan Devleti'ne ilhak edildi. 1987'de Goa bu idarî bölgeden ayrıldı ve Hindistan Cumhuriyeti'nin yirmi beşinci federe devleti oldu. 1991 Nüfus sayımına göre Diü - Dâmân'ın nüfusu 101.439 olup bunun yaklaşık 10.000'i Diü adasında yaşamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

M. S. Comissariat, *A History of Gujarat*, London 1938, I, tür.yer.; Ahmet Asrar, *Kanuni Devrinde Osmanlıların Dini Siyaseti ve İslâm Alemleri*, İstanbul 1972, s. 301-320; *CHIn*, V, 873-874, 890, 892, 893; *History of India*, III, 183, 184, 185; VI, 96-97, 132; *Census of India* (ed. Registrar General and Census Commissioner), New Delhi 1991, tür.yer.; A. B. de Braganca Pereira, *Os Portugueses em Diu*, Bastora, ts.; J. B. Harrison, "Diü", *EI²* (İng.), II, 322.

K. A. NİZAMİ

DİVAN

(bk. DİVAN EDEBİYATI).

DİVAN

(دیوان)

Türk halk edebiyatında bir nazım şekli; klasik, halk ve âşık müziklerinde bir tür.

Aruzun remel bahrinde "fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla yazılan ve saz şairleri tarafından yaygın olarak kullanılan bir nazım şeklidir. Nazım birimi dörtlülük olan divanlar yaygın olmakla beraber gazel, murabba, muhammes, müseddes, musammat ve bir çeşit müstezad olan ayaklı (yedekli) divan şekilleri de vardır. Bunlar arasında en yaygın olan murabba şeklindeki divanların kafiyeleleri genellikle "aaba-ccca-ddda-eeea" dizilişindedir. İlk dörtlülükleri bazan "aaaa, baba" veya "bbba" dizilişiyle kafiyelelenebilir. Ahmet Talat, divan nazım şeklinin esasını on beşli hece vezniyle yazılmış olanların oluşturduğunu belirtmektedir. *Divanî* de denilen ve Türk müzikisinde sözlü bir form olan divan klasik Türk müzikisinde, en az üç kıtalık bir şiirin

kıtalarının birbirinden ara nağme ile ayrılması ve her kıtanın başına genellikle "âh, yâr" gibi terennümlerin ilâve edilmesiyle bestelenmiştir. Serbest izlenimi veren, ancak kalıplaşmış ve ritimli ezgilerle okunan bu kıtaların arasında bütünüyle serbest okunan bir kıta da bulunur. Klasik Türk müsikisinde çok az kullanılmış olan bu formun tanınmış örnekleri arasında Nevres Paşa'nın, "Vardım ki yurdundan ayağ göçürmüş" mısraı ile başlayan şehnaz ve, "Hasretle bu şeb gâh uyudum gâhî uyandım" mısraı ile başlayan uşak divanlarıyla Suphi Ziya Özbekan'ın, "Dün gece ye's ile kendimden geçtim" mısraı ile başlayan hicaz divanı en meşhurlarındandır.

Şehir halk müsikisi eserleri arasında yer alan divanların en belirgin özelliği, aruz vezniyle ve konuşurcasına bir eda ile (resitatif) icra edilmesidir. Ayrıca aruzun "mefâilün mefâilün feûlün" kalıbı ile ve on beşli hece vezniyle yazılan divan örnekleri yanında bir istisna olarak on birli hece vezninde yazılmış divan örneklerine de rastlanmıştır.

Kars-Erzurum yöreleriyle Azerbaycan âşıkları arasında daha çok divanî adı verilen ve âşık müsikisinde pek fazla kullanılan ezgilerden biri olan divanlar, âşık meclislerinde yapılan fasılların en başında çalınan ve söylenen eserlerdir. Bu öncelik sadece âşık meclislerine mahsus olmayıp bunun dışında özel toplantılar, düğünler ve halk hikâyeleri anlatılan meclisler için de geçerlidir.

Divanî okumak, bir âşiğin ustalığını ve kudretini göstermesi bakımından son derece önemli olduğundan divanî bilmeyen âşık pek itibar görmediği gibi âşık meclislerinde de yer alamaz. Bir halk sanatkarının divan seslendirebilmesi için güzel ve geniş oklavlı bir sesin yanı sıra müsiği ve daha çok telaffuza dayalı dil kuralları ile divan ağzını iyi bilmesi gerekir. Divan veya divanîler bir kişi tarafından okunabildiği gibi beyitlerde sırayı takip etmek şartıyla her beytin farklı kişiler tarafından okunması suretinde de icra edilebilir.

Formun halk edebiyatı içinde genellikle ağdalı olan dili, hece vezninin kullanıldığı söyleyişlerde bile Arapça-Farsça kelime ve tamlamalarla dolu olabilir. Çeşitli konuların işlendiği divanlarda tasavvufi unsurlara çok yer verilir. Anadolu'nun muhtelif yörelerinden derlenen divanların genellikle gazel ve murabba biçiminde olduğu görülmektedir. Muhammes, müseddes ve ayaklı divan bi-

çiminde ezgili örneklerle ise rastlanmamıştır. Azerbaycan âşık sanatında da "gıfılbend divanî, cıgâlı divanî, divanî mer-siye, divanî fahriye (öyüdleme-üstadnâme), divanî mühemmes beyân-ı hâl tarihî manzume, divanî mühemmes tecnis, divanî müseddes, zencirleme divanî, divanî mühemmes müseddes elif-lâm" gibi nazım şekillerinde örnekler bulunmaktadı. Divanlar yörelere mahsus özel ezgilerle okunur. Nazım şekillerinin farklı oluşu veya mısralardaki hece sayısının değişmesi, divanların güftelerinin tesbitinde birtakım zorluklara yol açsa da esas olan ezgi kalıpları olup güfteler bu belirli ezgi kalıplarına döşenmiştir.

Anadolu'da tesbit edilen divanların genellikle ayaklı serbest ritimli ezgiler grubundaki müzikal biçimde olduğu görülmektedir. Ancak bu biçimin pek çok istisnası olabilir. Bu divanlarda saz girişleri önce ayak denilen ritimli bir melodik cümle, cümlecik veya bölümler halinde. Güfte uzun hava tarzında ve serbest ritimle icra edilir. Zaman zaman ritimli güfteye veya ritimli saz melodisine de (ayak) yer verilir. Ayak melodileri giriş, ara ve son bölümlerinde aynen kullanılabildiği gibi değişik de olabilir. Divanlar serbest ritimle de başlayabilir. Bu gibi divanlarda güfte ritimli olarak devam edebileceği gibi yerini ritimli bir saz melodisine de bırakabilir. Özellikle Elazığ yöresinde fasıl âdabı çerçevesinde maya, tecnis ve elezber gibi türlerin yanında divanlar da birbiri ardınca icra edilir ve ezgiler ritimli bir biçime dönüşür.

Divan metinleri uzun hava tarzında ve serbest olarak okunduğunda bile yedi veya sekiz zamanlı iç ritimler hissedilir. Bu iç ritim, taktî denilen vezne bağlı okuyuştan dolayı tabii olarak ortaya çıkar, usta sanatkarlar ve âşıklar vezne bağlı bu okuyuşlara bilhassa dikkat ederler. Melodî kalıplarında mısra içindeki, kelimelere bağlı motiflerde de taktî'li okuyuşlara uyulduğundan hece vezinli, âşık ağzı divanlarda bu özellikle karşılaşılır. Usta malı okuyuşlarda değişmez kural gibi görülen bu iç ritim ezginin girişinde ve karara (kadans) varışlarında bozulabilir. Bazı yörelerde ayrıca usullü divanlara da rastlanmıştır. Ancak bu çeşit ezgilerde de yine vezinle bağlantılı olarak ortaya çıkan yedi veya sekiz zamanlı vurgular ağırlık kazanır.

Tesbit edilen divanîler arasında Doğu Anadolu bölgesinde Osmanlı divanîsi, merkeke, yerli, Borçalı, Çıldır, Yürük, Âzerî, Terekeme, Esme Sultan, Şahnaz, Semâî,

Erzurum, Kağızman, Kars, Melike, Karabağ, Türkmen, Karapapağ, Sezaî, Hasta Hasan, gazelî, müstezad, Reisoğlu, Bektaşî ve Dudakdeğmez divanîleri örnek olarak verilebilir. Bu divanîler özel divanî havaları ile okunur. Anadolu'nun diğer bölgelerinde bilhassa Konya ve Kastamonu'da da düz divan, hicaz divan, Yenikapı divanı, İstanbul ağzı divan gibi çeşitlere rastlanmıştır.

Azerbaycan âşık sanatında da divanîler on beş hecelidir. Bunlara baş divanî (Şerhata-Şah Hatâyî), orta divanî, aya divanîsi, bahrî divanîsi, Revan Çukuru divanîsi, Çıldır divanîsi örnek olarak verilebilir.

Anadolu'nun çeşitli yörelerinden derlenen divanîlerin metinlerinde Âşık Ömer, Âşık Şemî, Âşık Dertli, Seyyid Nigârî, Erzurumlu Emrah, Öksüz Ömer, Âşık Fahri, Âşık Kenzî, Âşık Şenlik, Âşık Sümmânî ve diğer eski ustaların mahlaslarının taşınılmış olduğu görülmektedir. Bugün elde Adıyaman, Amasya, Ankara, Artvin, Çankırı, Çorum, Elazığ, Gaziantep, Giresun, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kerkük, Konya, Malatya, Mardin, Muş, Rize, Sivas, Tokat, Trabzon, Urfa ve Yozgat'tan ezgili olarak derlenmiş altmış kadar divan örneği bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

TRT İstanbul Radyosu THM Arşiv ve Diskoteği; TRT Müzik Dairesi THM Arşiv ve Diskoteği; Ahmet Talat (Onay), *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevî*, İstanbul 1928, s. 79-81; İhsan Ozanoğlu, *Âşık Edebiyatı*, Kastamonu 1940, tür.yer.; Hikmet Dizdaroğlu, *Halk Şiirinde Türler*, Ankara 1969, tür.yer.; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara 1983, s. 354-356; Şeref Taşlıova, "Kars ve Çevresinde Sazla ve Sesle Söylenen Âşık Makamlarının İsimleri", *Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri*, Ankara 1976, s. 136; a.mlf., "Kars'ta Âşıklık Geleneği ve Halk Hikâyeleri", *Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler*, Ankara 1985, s. 137; Hasan Kartarı, *Doğu Anadolu Âşık Edebiyatının Esasları*, Ankara 1977, s. 41-49; Mürsel Hekimov, *Âşık Şerhinin Növeleri*, Bakü 1987, tür.yer.; Ensar Aslan, "Doğu Anadolu'da Söylenen Âşık Makamları Üzerine Bir Araştırma", *Köz*, sy. 3, Erzurum 1980, s. 52; M. Sabri Koz, "Divan", *TDEA*, II, 328.

SÜLEYMAN ŞENEL

DİVAN

(دیوان)

İslâm devletlerinde resmî işlerin görüşülüp karara bağlandığı meclis ve buna bağlı devlet daireleri.

Arapça, Farsça, Urduca ve Türkçe'de farklı anlamlarda kullanılan divan kelimesinin Farsça menşeli olduğu, Sâsânî İmparatorluğu'nda devlet idaresine ait